

МИНА ЗИРОЈЕВИЋ*
Институт за упоредно право
Београд
АЛЕКСАНДАР ЗИРОЈЕВИЋ
Веста капитал
Београд

УДК 347.78:004.738.5
Монографска студија
Примљен: 26.12.2016
Одобен: 19.01.2017
Страна: 241-258

ЗАШТИТА ПРАВА ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ У СЕКТОРУ ИНФОРМАЦИОНО – КОМУНИКАЦИОНИХ ТЕХНОЛОГИЈА

Сажетак: Развој Интернета као најпознатије и најпопуларније глобалне рачунарске мреже условио експанзију бројних криминалних радњи. У домену преварних радњи особености комуникације и кореспонденције на Интернету пружиле су одличне могућности за бројне преварне форме. Многи познаваоци прилика често истичу да појава Интернета није донела облике превара који нису постојали и раније, али је створила неограничене могућности за њихово вршење. Данас жртва преварне радње путем Интернета може бити свако лице, сваки сегмент пословања ако је (а у највећем броју случајева јесте) у исто укључен контакт са Интернетом.

Кључне речи: Интернет, интелектуално право, Србија, ЕУ

Интелектуална својина и ауторско право

Развој информационах технологија, интернета, дигиталног света, и сајбер простора донео је многобројне изазове класичним концептима у многим областима права, па ни област интелектуалне својине и ауторских права није била изузетак.

Израз „интелектуална својина” дефинисан је у Конвенцији о оснивању Светске организације за интелектуалну својину донетој 1967.г. и касније измењеној 1979.г. У члану 2. те Конвенције дата је дефиниција интелектуалне својине као права која се односе на: - књижевна, уметничка и научна дела, - интерпретације уметника и извођача, фонограме и радио и ТВ емисије, - проналаске у свим областима људске активности, - научна открића, - индустријски дизајн, - фабричке, трговачке и услужне жигове, као и трговачка имена и трговачке називе, - заштиту од нелојалне утакмице и сва друга права везана за интелектуалну активност у индустријској, научној, књижевној и уметничкој области.”¹

---

* mina.zirojevic@gmail.com

¹ Convention Establishing the World Intellectual Property Organization, Internet adresa: <http://www.wipo.int/treaties/en/convention/>, 22.05.2016.

Појам интелектуална својина означава стваралаштво ума, односно овај појам пре свега обухвата проналаске, књижевна и уметничка дела, симболе, имена и слике које се користе у трговини. Интелектуална својина није конкретно, материјално власништво над неким предметом, већ право односно скуп овлашћења које правни поредак земље признаје носиоцу права интелектуалне својине. Ова права имају аутори, проналазачи и остали носиоци права интелектуалне својине. Интелектуална својина је уникатна и она је плод личне креативности и иновативности. То може бити било која активност из било које области живота: проналазак из било које области технике, име под којим се продаје производ или нуди услуга, песма, слика, филм, и сл. Скоро у сваком појединачном случају, интелектуална својина стимулише напредак, трансформишући друштво и додајући вредност нашем животу.

Интелектуална својина је подељена на две категорије: индустријску својину и ауторско право.

- Индустријска својина обухвата патенте за проналаске, жигове, индустријски дизајн и географске ознаке и ознаке порекла, и топографију интегрисаних кола.
- Ауторско право као концепт настаје у XVIII веку са основном идејом да се заштите права аутора, јер су књиге прештамповане без одобрења аутора и без плаћања накнаде ауторима.

Ауторско право се прво штитило у штампарској индустрији, а касније се проширило и на сва остала ауторска дела. У оквиру интелектуалне својине неки аутори посебно издвајају базе података као нову *sui generis* област интелектуалне својине.² Данас појам ауторско право обухвата заправо ауторско право и сродна права.

Ауторско право и сродна права

Израз ауторско право карактеристичан је за европско право. У англосаксонском праву се користи израз копирајт (*copyright*). Основна разлика између ова два израза је у томе што је ауторско право у суштини лично право аутора базирано на вези између аутора и његовог дела, док се копирајт стриктно односи на дело као такво. Ауторско право укључује, али се не ограничава, на књижевна дела (као што су романи, поезија и драме), научна дела (монографије, чланци, предавања), филмове, музичка дела, уметничка дела (као што су цртежи, слике, фотографије, кореографије, скулптуре, итд.), референтна дела, новине, рекламе, мапе, техничке цртеже, компјутерске програме, базе података и дело архитектуре.

Закони у неким земљама дефинишу ауторско право као право аутора књижевних, научних, стручних и уметничких дела.³ Поред ауторског права

---

² Georges Koumantas, Reflections on the Concept of Intellectual Property, in: Intellectual Property and Information Law, Kluwer, 1998, pp. 41. Jehoram Tobias Cohen, Copyright in Non-Original Writings Past - Present - Future ?, in: Intellectual Property and Information Law, Kluwer, 1998, pp. 108.

³ Zakon o autorskim i srodnim pravima, Službeni glasnik RS, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012 i 29/2016 - odluka US.

постоје и права сродна ауторском праву. Сродна права односе се на права и обим правне заштите уметничког изражаја, те заштите организационих, пословних и финансијских улагања у извођење, производњу, дистрибуцију и радиодифузију ауторских дела, а обухватају:

- права уметника – извођача над њиховим извођењем;
- права произвођача фонограма на њиховим фонограмима;
- права филмских продуцената (произвођача видеограма) на њиховим видеограмима;
- права организација за радиодифузију на њиховим емисијама;
- права издавача на њиховим издањима;
- права произвођача база података на њиховим базама података.

Закон о ауторским и сродним правима (ЗАИСП) у Србији под сродним правима обухвата: „право интерпретатора, право произвођача фонограма, право филмског продуцента (произвођача видеограма), право произвођача емисије, право произвођача базе података, и право издавача које обухвата два основна права: право првог издавача слободног дела (дела које је у јавном домену, а које претходно није било издато) и право издавача штампаних издања на посебну накнаду”.⁴ Ауторско право и сродна права кључни су за људско стваралаштво, јер пружају ауторима подстицај у облику признања и новчаних накнада, а с друге стране пружају им одређену сигурност да се њихова дела могу дистрибуирати без страха од неовлашћеног копирања или пиратерије, а уколико до тога дође, осигурана им је одређена заштита ауторског права.

Носиоци ауторских и сродних права

Носиоцима ауторског права називају се ствараоци дела заштићених ауторским правом и њихови наследници и правни следбеници. Носилац ауторског права је физичка особа - аутор - која је створила оригиналну интелектуалну творевину (ауторско дело), која има оригиналност и одређену форму. Аутору припада ауторско право на његовом делу чином стварања дела, без испуњавања било каквих формалности, као што су регистрација или депозит дела. Аутором се сматра личност чије је име, псеудоним или знак на уобичајен начин означен на примерцима дела док се не докаже супротно. Ако је више аутора учествовало у изради дела ради се о коауторском делу. Ако је тако остварено дело недељива целина, коауторима који су учествовали у стварању дела својим стваралачким доприносом, припада заједничко ауторско право на створеном делу. Овако формирана својина над ауторским правом има све карактеристике заједничке својине. Ако два или више аутора саставе своја дела ради њиховог заједничког коришћења, сваки од аутора задржава ауторско право на свом ауторском делу.

⁴ Ibidem.

Носилац сродних права може бити свака физичка и правна особа, осим права уметника извођача које, по својој нарави, припада физичкој особи која изведе дело из књижевног или уметничког подручја или изражава фолклора.

Корисник сродних права може бити: интерпретатор (глумац или музичар) за извођење ауторског дела, произвођач звучних записа (на касетама, компакт дисковима, итд) за њихове снимке, и организација за радиодифузију за њихове радио или ТВ програме, филмски продуцент, произвођач базе података, итд.

Садржина ауторског права

Садржај ауторског права обично одређује национална законска регулатива у овој области, а обично је то закон о ауторским и сродним правима.⁵ На основу овог закона „носиоци ауторског права” имају искључиво право да користе или овласте друге да користе дело под договореним условима. Носилац (носиоци) права на дело може да забрани или одобри: његово репродуковање у свим облицима, укључујући штампање и звучне записе; његово јавно извођење и саопштавање јавности; његово емитовање; његово превођење на друге језике; и његову адаптацију, као што је роман који се транспонује у сценарио за филм. Многи типови дела, заштићени на основу закона о ауторским и сродним правима, захтевају масовну дистрибуцију, саопштавање, и озбиљно финансијско инвестирање за њихово успешно ширење и пласирање (на пример, публикације, звучни записи и филмови), стога ствараоци често уступају права на своја дела компанијама које ће најбоље моћи да развијају и пласирају дело на тржишту, тражећи за узврат накнаду у облику исплате и/или ауторског хонорара (накнада је заснована на проценту од прихода који доноси дело, или паушалној накнади).

Ауторско право се састоји од:

- моралних права аутора - штите личне и духовне везе аутора с његовим делом,
- имовинских права аутора - штите имовинске интересе аутора у погледу коришћења његових дела,
- других права аутора - штите остале интересе аутора у погледу његовог дела.

Морална права аутора обухватају:

- Право објављивања – аутор има право да одлучи када и како ће његово дело да постане приступачно јавности,
- Право на признање ауторства – аутор има право да буде признат и означен као аутор дела (право патернитета), и свака личност која јавно користи ауторско дело је дужна да на одговарајући начин назначи аутора дела (на пример на графичком издању дела, на програму концертне изведбе дела и сл.), осим ако аутор у писаном облику изјави да не жели да буде наведен.
- Право на поштовање ауторског дела и част или углед аутора – аутор има право да се успротиви сваком деформисању, сакаћењу или другој измени својег дела (пра-

---

⁵ Ibidem.

во интегритета)⁶ и сваком коришћењу дела који угрожава његову част или углед (право на репутацију) – право на супротстављање недостојном искоришћавању дела.

- Право покајања – аутор има право да опозове право коришћења дела и да спречи његово даљње коришћење уз надокнаду штете кориснику тога права, ако би даљње коришћење шкодило његовој части или угледу. Тиме се уважава чињеница да је ауторско дело одраз ауторове личности, из чега следи да се аутору даје правна могућност да на специфичан начин утиче на будуће коришћење својег већ објављеног или издатог дела. Право покајања траје за живота аутора и он га се не може одрећи.⁷

Имовинска права су искључива права аутора, јер аутор може да одобри или забрани коришћење свог дела на било који начин. Тиме се потврђује апсолутност (деловање према свима) ауторских имовинских права која нарочито обухватају право репродукције, право дистрибуције (стављања у саобраћај), право саопштавања јавности те право прераде. Она обухватају сваки облик искоришћавања ауторског дела код којег долази до изражаја потреба за заштитом имовинских интереса аутора. Имовинска права аутора права манифестују се нарочито као:

- право репродукције (право умножавања) – право израде ауторског дела у једном или више примерака, у целости или у деловима, непосредно или посредно, привремено или трајно, било којим средствима и у било којем облику.
- право дистрибуције (право стављања у саобраћај)⁸ и изнајмљивање — право дистрибуције је искључиво право стављања у саобраћај изворника или примерака ауторског дела продајом или на који други начин. Изнајмљивање означава давање на коришћење изворника или примерака дела у ограниченом периоду, ради остваривања непосредне или посредне имовинске или комерцијалне користи, као и о праву давања примерака дела у закуп.

Право саопштавања ауторског дела јавности обухвата:

- право јавног извођења (нпр. извођење уживо на приредби или концерту, рецитовањем или свирањем и певањем),
- право јавног представљање сценских дела (нпр. сценска изведба драмског дела у позоришту)

⁶ 1) да се супротставља изменама свог дела од стране неовлашћених лица; 2) да се супротставља јавном саопштавању свог дела у измењеној или непотпуној форми, водећи рачуна о конкретном техничком облику саопштавања дела и доброј пословној пракси; 3) да даје дозволу за прераду свог дела. (чл.17.).

⁷ У Закону о ауторском и сродним правима ова права су набројана како следи и под овим називима: право патернитета, право на назначење имена, право објављивања, право на заштиту интегритета дела (које се састоји од три права— забрана измена, супротстављање јавном саопштавању дела у измењеној или непотпуној форми, дозвола прераде дела), право на супротстављање недостојном искоришћавању дела (то је угрожавање части и угледа аутора), док је право на покајање предвиђено не у члановима који регулишу морална права већ у делу који се односи на издавачки уговор.

⁸ Ово право стављања у промет подразумева и обухвата и:

- 1) нуђење примерака дела ради стављања у промет;
- 2) складиштење примерака дела ради стављања у промет;
- 3) увоз примерака дела.

- право јавног преношења извођења или представљања (нпр. када се музичко дело које се јавно изводи уживо у концертној дворани, истовремено саопштава јавности изван простора те дворане помоћу звучника или на екрану),
- право јавног саопштавања фиксiranог дела (нпр. пуштање музике с ЦД-а путем музичких линија и ЦД плејера),
- право јавног приказивања,
- право радиодифузијског емитовања,
- право радиодифузијског реемитовања (случај када се дело које је примарно емитовала једна организација за радиодифузију истовремено у целисти и у неизмијењеном облику реемитује путем кабловске мреже или од стране друге организације за радиодифузију),
- право јавног саопштавања радиодифузијског емитовања (случајеви јавног саопштавања као што су они када се у угоститељском објекту јавно пушта музика с радија или телевизије без наплате улазница),
- право стављања на располагање јавности (право саопштавања јавности путем Интернета или друге сличне глобалне дигиталне мреже).
- право прераде - искључиво је право на превођење, прилагођавање, музичку обраду или коју другу преправку ауторског дела.

Аутор има искључиво право да другоме дозволи или забрани бележење и умножавање свог дела у целисти или делимично, било којим средствима, у било ком облику, на било који трајни или привремени, посредни или непосредни начин. Дело се умножава нарочито, графичким поступцима, фотокопирањем и другим фотографским поступцима којима се постиже исти резултат, звучним или визуелним снимањем, изградњом дела архитектуре, смештањем дела у електронском облику у меморију рачунара. Умножавање дела постоји независно од броја примерака дела, технике којом су умножени и трајности примерака. Ако је ауторско дело рачунарски програм, умножавањем се сматра и пуштање програма у рад на рачунару.

Аутор има искључиво право да другоме забрани или дозволи стављање у промет оригинала или умножених примерака свог дела, продајом или другим начином преноса својине. Стављање примерака дела у промет обухвата и:

- 1) нуђење примерака дела ради стављања у промет;
- 2) складиштење примерака дела ради стављања у промет;
- 3) увоз примерака дела.

Право аутора на стављање примерака дела у промет не делује према оном власнику примерка дела који је тај примерак легално прибавио у Републици Србији од аутора или од ауторовог правног следбеника (исцрпљење права). Власник може слободно отуђити примерак дела који је легално прибавио од аутора или ауторовог правног следбеника.

Такозвана права аутора према власнику примерка ауторског дела су права која носе обележја и имовинских и моралних права, а не могу да се сврстају ни у једну од наведених категорија. Она обухватају право слеђења (Аутор има искључиво право да другоме забрани или дозволи давање оригинала или умножених примерака свог дела у закуп. Давање у закуп, у смислу закона, је да-

вање оригинала или умножених примерака дела другоме на коришћење на ограничено време у сврху остваривања непосредне или посредне имовинске користи. Ако аутор уступи произвођачу фонограма, односно видеограма своје право он задржава право на правичну накнаду од давања у закуп примерака ауторског дела (дела забележеног на видео касети, аудио касети, компакт диску и сл.). Аутор се не може одрећи права на ову накнаду. Право слеђења се не исцрпљује продајом или другим радњама стављања у промет оригинала или умножених примерака дела. Аутор нема искључиво право слеђења ако је реч о:

- 1) грађевински реализованом делу архитектуре;
- 2) делу примењене уметности, реализованом у виду индустријског или занатског производа;
- 3) делу које је настало или је умножено ради давања у закуп као искључивог облика искоришћавања дела, уговореног између аутора и власника примерка дела.).

Власник ауторских права има ексклузивно право да репродукује дело заштићено ауторским правом, да га прерађује и на основу тога ствара ново ауторско дело, да дистрибуира копије ауторског дела, да изводи ауторско дело или га представља у јавности. Свака особа која неко од ових права користи без дозволе аутора крши ауторска права аутора, осим у случајевима када се то може квалификовати као фер употреба ауторског дела или у случајевима када је ауторско право истекло и ауторско дело је постало јавни домен.⁹

Ауторска дела

Ауторско дело је оригинална интелектуална творевина из књижевног, научног и уметничког подручја која има индивидуални карактер, без обзира на начин и облик изражавања, врсту, вредност или намену. Према томе, битне карактеристике, да би се неко дело сматрало ауторским, су:

- оригиналност интелектуалног (креативног) остварења, односно остварења људског духовног стваралаштва — оригиналност (изворност) у смислу ауторског права не захтева апсолутну новост, већ се тражи тзв. субјективна оригиналност (изворност), односно новост у субјективном смислу. Дело се сматра субјективно оригиналним ако аутор не опонаша друго њему познато дело и носи „лични печат” аутора.
- књижевно, научно, стручно или уметничко подручје дела — наведена синтагма има у ауторском праву значајно шире значење, него што у теорији књижевности значе књижевна дела, а у историји уметности уметничка дела.

Заштиту ауторског права уживају изражаји, што подразумева видљиву форму одређене идеје која се постиже помоћу различитих средстава изражавања, као што су нпр. писана или изговорена реч, покрет тела, звук, као различити дводимензионални или тродимензионални облик.

⁹ Wayne Overbeck, Genelle Belmas, Major Principles of Media Law, Cengage Learning Stamford, 2011, p. 238.

Ауторска дела јесу нарочито:

- језична дела (писана дела, говорна дела, рачунарски програми) - нпр. романи, песме, приручници, новински чланци;
- музичка дела, с речима или без речи;
- драмска и драмско-музичка дела;
- кореографска и пантомимска дела;
- дела ликовне уметности (с подручја сликарства, вајарства и графике), без обзира на материјал од којег су начињена, те остала дела ликовних уметности;
- дела архитектуре;
- дела примењених уметности и индустријског дизајна;
- фотографска дела и дела произведена поступком сличним фотографском;
- аудиовизуелна дела (кинематографска дела и дела створена на начин сличан кинематографском стварању) - углавном филмови;
- картографска дела;
- прикази научне или техничке природе као што су цртежи, планови, скице, табеле и др.

Преводи, прилагодбе, музичке обраде и друге прераде ауторског дела, које су оригиналне интелектуалне творевине индивидуалног карактера, заштићени су као самостална ауторска дела.

Преводи службених текстова из подручја законодавства, управе и судства заштићени су осим ако су учињени ради службеног информисања јавности и као такви објављени.

Збирке самосталних ауторских дела, података или друге грађе као што су енциклопедије, зборници, антологије, електронске базе података и сл., које према избору или распореду саставних елемената чине сопствене интелектуалне творевине њихових аутора, заштићене су као такве.

Народне књижевне и уметничке творевине у изворном облику нису предметом ауторског права, али се за њихово саопштавање јавности плаћа накнада као за саопштавање јавности заштићених ауторских дела.

Шта је то ауторско дело дефинише свако национално законодавство посебно, па је то у Србији према Закону о ауторским и сродним правима „оригинална духовна творевина аутора, изражена у одређеној форми, без обзира на његову уметничку, научну или другу вредност, његову намену, величину, садржину и начин испољавања као и допуштеност јавног саопштавања његове садржине”.¹⁰

Овај Закон посебно, као ауторска дела наводи:

- писано дело (књига, брошура, чланак, превод, рачунарски програм у било ком облику њиховог изражавања, укључујући и припремни материјал за њихову израду и др.);
- говорно дело (предавања, говори, беседе и др.);
- драмско, драмско-музичко, кореографско и пантомимско дело, као и дела која потичу из фолклора;

---

¹⁰ Zakon o autorskim i srodnim pravima, čl. 2.

- музичко дело, са речима или без речи;
- филмско дело (кинематографска и телевизијска дела);
- дело ликовне уметности (слике, цртежи, скице, графике, скулптуре и др.);
- дело архитектуре, примењене уметности и индустријског обликовања;
- картографско дело (географске и топографске карте);
- план, скица, макета и фотографија; и
- позоришна режија.¹¹

Ограничења ауторских права

У случајевима искоришћавања ауторског дела на основу одредаба овог закона о ограничењу ауторског права, морају се навести име аутора дела и извор из кога је дело преузето (издавач дела, година и место издања, часопис, новина, телевизијска или радио станица где је дело, односно одломак дела изворно објављен или непосредно преузет и сл.).

У сваком конкретном случају, обим ограничења искључивих права не сме бити у супротности са нормалним искоришћавањем дела нити сме неразумно вређати легитимне интересе аутора. Постоје случајеви успензије искључивих права и права на накнаду. Без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде објављено ауторско дело може се умножавати и јавно саопштавати ради спровођења поступка пред судским или другим државним органима или у сврху обезбеђења јавне сигурности.

Такође, дозвољено је, у оквиру извештавања јавности путем штампе, радија, телевизије и других медија о текућим догађајима, у обиму који одговара сврси и начину извештавања о текућем догађају, без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде:

- 1) умножавање примерака објављених дела која се појављују као саставни део текућег догађаја о коме се јавност извештава; а примењује се и на све облике јавног саопштавања поменутих дела
- 2) припремање и умножавање кратких извода или сажетака из новинских и других сличних чланака у прегледима штампе;
- 3) умножавање политичких, верских и других говора одржаних на јавним скуповима, у државним органима, верским установама или приликом државних или верских свечаности;
- 4) слободно коришћење дневних информација и вести које имају природу новинског извештаја.

Дозвољено је без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде за некомерцијалне сврхе наставе:

- 1) јавно извођење или представљање објављених дела у облику непосредног поучавања на настави;
- 2) јавно извођење или представљање објављених дела на школским приредбама, под условом да интерпретатори не приме накнаду за своје извођење и да се не наплаћују улазнице;

¹¹ Ibidem.

- 3) јавно саопштавање емитованих школских емисија путем техничких уређаја унутар образовне установе.

Дозвољено је без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде умножавање дела од стране јавних библиотека, образовних установа, музеја и архива, само за сопствене архивске потребе, ако се дело умножава из сопственог примерка и ако таквим умножавањем ове институције немају намеру да остваре непосредну или посредну имовинску корист.

Уз описано је дозвољено физичком лицу да без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде умножава примерке објављеног дела за личне некомерцијалне потребе, чиме није искључена примена члана 208. став 1. тач. 4. и 5. ЗАИСП.

Повреду права представља и:

- 4) заобилажење било које ефикасне технолошке мере или пружање или рекламирање услуге којом се то омогућава или олакшава;
- 5) уклањање или измена електронске информације о правима, или стављање у промет, увоз, емитовање или на други начин јавно саопштавање ауторског дела или предмета сродноправне заштите са којег је електронска информација о правима неовлашћено уклоњена или измењена, а да при том починилац зна или има основа да зна да тиме подстиче, омогућује, олакшава или прикрива повреду ауторског права или сродног права.

Члан 208а. Носилац права који користи технолошке мере према одредбама овог закона дужан је да лицима која на основу одредби овог закона о ограничењима ауторског права имају законити приступ примерку дела и предмету сродног права, на њихов захтев, у најкраћем могућем року, омогући да остваре садржајна ограничења права, изменом или отклањањем технолошких мера или на други начин. Одредба става 1. овог члана не примењује се на дела или друге предмете заштите који су учињени доступним јавности на основу договорених уговорних услова на начин који омогућава припадницима јавности да им приступе са места и у време које сами одаберу. (ст.2.)

Носилац права, увозник или друго лице које је применило технолошке мере или које има овлашћење да их отклони мора на сваком примерку дела или предмета сродног права, израђеном или увезеном у комерцијалне сврхе, јасно и видљиво да назначи употребу технолошких мера према одредбама овог закона и да наведе:

- 1) податке о употребљеној технолошкој мери и њеним учинцима;
- 2) своје име, односно назив и контакт адресу за омогућавање ефикасног остваривања садржајног ограничења права из става 1. овог члана.

Ако носилац права не поступи у складу са одредбом става 1. овог члана, тврдећи да не постоје услови под којима је дозвољено искоришћавање дела, односно примерка сродног права на основу одредби о ограничењима ауторског и сродних права који су прописани одредбама овог закона, лице које хоће да оствари садржајна ограничења права може да поднесе тужбу против носиоца права и да захтева приступ ауторском делу, односно предмету сродног права и

коришћење у складу са одредбама овог закона које се односе на ограничења ауторског права.

Умножени примерци дела не смеју се стављати у промет нити користити за било који други облик јавног саопштавања дела. Ово се не односи на:

- 1) снимање извођења, представљања и приказивања дела;
- 2) тродимензионалну реализацију планова за дела ликовне уметности;
- 3) грађевинску реализацију дела архитектуре;
- 4) прављење нове грађевине по узору на постојећу грађевину која је ауторско дело;
- 5) рачунарске програме и електронске базе података;
- 6) умножавање писаних дела у обиму целе књиге, осим ако су примерци те књиге распродати најмање две године;
- 7) умножавање нотних записа музике, осим ручним преписивањем.

Обештећење због коришћења дела на начин предвиђен ст. 1. и 2. овог члана, аутори имају на основу одредаба члана 39. ЗАИСП.

Ако је ауторско дело рачунарски програм, дозвољено је лицу које је на законит начин прибавило примерак рачунарског програма да, ради сопственог уобичајеног наменског коришћења програма, без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде:

- 1) смешта програм у меморију рачунара и пушта програм у рад;
- 2) отклања грешке у програму, као и да врши друге неопходне измене у њему које су у складу са његовом сврхом, ако уговором није друкчије одређено;
- 3) начини један резервни примерак програма на трајном телесном носачу;
- 4) изврши декомпилацију програма искључиво ради прибављања неопходних података за постизање интероперабилности тог програма са другим, независно створеним програмом или одређеном рачунарском опремом, под условом да тај податак није био на други начин доступан и да је декомпилација ограничена само на онај део програма који је неопходан за постизање интероперабилности.

Податак добијен радњом из тачке 4. не сме се саопштавати другима или користити за друге сврхе, посебно за стварање или пласман другог рачунарског програма којим би се повредило ауторско право на првом. Ову радњу може извршити непосредно лице које је на законит начин прибавило примерак рачунарског програма или друго стручно лице које ради по његовом налогу.

Дозвољено је без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде привремено умножавање ауторског дела, под следећим условима:

- 1) умножавање је пролазно или случајно;
- 2) умножавање чини саставни и битни део технолошког процеса;
- 3) сврха умножавања је да омогући пренос података у рачунарској мрежи између два или више лица преко посредника, или да омогући законито коришћење ауторског дела и
- 4) умножавање нема засебан економски значај.

Дозвољено је без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде умножавање, као и други облици јавног саопштавања кратких одломака ауторског

дела (право цитирања), односно појединачних кратких ауторских дела, под следећим условима:

- 1) да је дело објављено;
- 2) да се поменути делови, односно кратка дела, без измена, интегришу у друго дело ако је то неопходно ради илустрације, потврде или референце, уз јасну назнаку да је реч о цитату и у складу са добрим обичајима;
- 3) да се на погодном месту наведе ко је аутор цитираног дела, који је наслов цитираног дела, када је и где је цитирано дело објављено, односно издато, уколико су ти подаци познати.

Организацији за радиодифузију која има дозволу за емитовање дела, дозвољено је без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде да сними сопственим средствима то дело на носач звука или носач слике, односно носач звука и слике ради емитовања у сопственој емисији. Овај снимак дела мора бити избрисан најдоцније у року од 90 дана по емитовању дела. Снимак може бити сачуван у званичној јавној архиви ако има документарну вредност.

Дело снимљено у складу са описним околностима не сме се поново емитовати без дозволе аутора.

Дозвољено је без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде димензионално умножавање, стављање у промет тако умножених примерака, као и други облици јавног саопштавања дела која се трајно налазе изложена на улицама, трговима и другим отвореним јавним местима.

За потребе израде каталога јавних изложби или јавних продаја дозвољено је без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде одговарајуће умножавање изложених дела и стављање у промет тако умножених примерака.

У продавницама, на сајмовима и другим местима где се демонстрира рад уређаја за снимање, репродуковање и пренос звука и слике, дозвољено је без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде умножавање дела на носач звука и слике, јавно саопштавање дела са тог носача, као и јавно саопштавање дела које се емитује, али само у мери у којој је то неопходно за демонстрирање рада уређаја. Снимци који се начине на овај начин морају се без одлагања бријесати.

За потребе особа са инвалидитетом, дозвољено је без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде, умножавање и стављање у промет ауторског дела, ако то дело не постоји у траженом облику, ако је његова употреба у директној вези са инвалидитетом тих особа и у обиму који захтева одређена врста инвалидитета и ако то умножавање и стављање у промет није учињено ради остваривања посредне или непосредне имовинске користи.

Дозвољена је слободна прерада објављеног ауторског дела ако се ради о:

- 1) пародији или карикатури, ако то не ствара забуну или не може довести до стварања забуне у погледу извора дела;
- 2) преради дела за личне потребе која није намењена и није доступна јавности;
- 3) преради у вези са дозвољеним коришћењем дела, која је проузрокована самом природом или начином тог коришћења.

Овлашћени корисник објављене базе података или њеног умноженог примерка може слободно да умножава или преради ту базу података ако је то потребно ради приступа њеном садржају и редовног коришћења тог садржаја. Ако је корисник овлашћен само за део базе података, дозвољено му је умножавање и прерада само тог дела. Одредбе уговора које су у супротности са описаним су ништаве.

Објављена дела која представљају небитан састојак у односу на главно дело у које су укључена или у односу на ствар са којом се заједно користе, у слободној су употреби при искоришћавању таквог главног дела или такве ствари.

Без дозволе аутора, а уз обавезу плаћања ауторске накнаде, дозвољено је, у облику збирке намењене настави, испиту или научном истраживању, умножавање на папиру или сличном носачу, путем фотокопирања или било којег облика фотографске или сличне технике која даје сличне резултате, одломака објављених ауторских дела, појединачних кратких објављених ауторских дела у области науке, књижевности и музике или појединачних објављених ауторских дела фотографије, ликовне уметности, архитектуре, примењене уметности, индустријског и графичког дизајна и картографије ако се ради о објављеним делима више различитих аутора, осим ако то аутор изричито не забрани. Ово се не односи на нотни запис музике.

Без дозволе аутора, а уз обавезу плаћања ауторске накнаде, дозвољено је у средствима јавног обавештавања умножавање, стављање у промет примерака, као и други облици јавног саопштавања чланака који су објављени у другим средствима јавног обавештавања, под условом да се ти чланци односе на текућа економска, политичка или верска питања, а да аутор то није изричито забранио.

Без дозволе аутора, а уз обавезу плаћања ауторске накнаде, дозвољено је тродимензионално умножавање дела која су трајно изложена на улицама, трговима и другим отвореним јавним местима, као и стављање у промет тих примерака, осим ако се:

- 1) примерак дела скулптуре добија отиском из оригиналног калупа из којег је добијен и примерак који је трајно изложен на отвореном јавном месту или из калупа који је начињен отискивањем са примерка дела скулптуре;
- 2) прави нова грађевина по узору на постојећу грађевину;
- 3) производ обликује према делу примењене уметности.

У Кривичном законнику РС чланом 199 решено је питање неовлашћеног искоришћавања ауторског дела или предмета сродног права. Група кривичних дела против интелектуалне својине која је посебно прописана и обухваћена Конвенцијом о високотехнолошком криминалу, садржана је у Кривичном законнику у оквиру XX главе и припада домену Тужилаштва за борбу против високотехнолошког криминала, у складу са чланом 3. Закона о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала. У групу кривичних дела против интелектуалне својине спадају следећа дела: Повреда моралних права аутора и интерпретатора (члан 198. КЗ), Неов-

лашћено искоришћавање ауторског дела или предмета сродног права (члан 199. КЗ), Неовлашћено уклањање или мењање електронске информације о ауторским или сродним правима (члан 200. КЗ), Повреда проналазачког права (члан 201. КЗ) и Неовлашћено коришћење туђег дизајна (члан 202. КЗ). У овом сегменту биће представљено у пракси најзаступљеније кривично дело - Неовлашћено искоришћавање ауторског дела или предмета сродног права, с обзиром да је пиратерија са појавом и развојем рачунарске технологије доживила експанзију и попримила глобалне размере.

Кривично дело чини лице које објави, сними, умножи, или на други начин јавно саопшти у целини или делимично ауторско дело, интерпретацију, фонограм, видеограм, емисију, рачунарски програм или базу података, а које се за учињено дело кажњава затвором до три године. Истом казном кажњава се и лице које стави у промет или у намери стављања у промет држи неовлашћено умножене или неовлашћено стављене у промет примерке ауторског дела, интерпретације, фонограма, видеограма, емисије, рачунарског програма или базе података. Ако се претходан два облика дела чине у намери прибављања имовинске користи за себе или другог, прописана је казна затвора од шест месеци до пет година. Лице које произведе, увезе, стави у промет, прода, да у закуп, рекламира у циљу продаје или давања у закуп или држи у комерцијалне сврхе уређаје или средства чија је основна или претежна намена уклањање, заобилажење или осујећивање технолошких мера намењених спречавању повреда ауторских и сродних права, или ко такве уређаје или средства користи у циљу повреде ауторског или сродног права, казниће се новчаном казном или казном затвора до три године. Предмети из претходно наведена три облика вршења овог кривичног дела ће се одузети и уништити.

Радња кривичног дела је алтернативно постављена, као неовлашћено објављивање, снимање и умножавање, односно саопштавање на други начин ауторског дела, интерпретације, фонограма, видеограма, емисије, рачунарског програма или базе података.

Снимање представља прављење фотографског или другачијег снимка ауторског дела, интерпретације, фонограма, видеограма, емисије, рачунарског програма или базе података, док је умножавање прављење копија побројаних предмета, при чему за постојање кривичног дела није значајан број копија, али наведено јесте значајно са аспекта надлежности за поступање у овом кривичном делу, у смислу члана 3. Закона о организацији и надлежности државних органа у борби против високотехнолошког криминала.¹²

У ставу 2. овог члана прописана је радња која се надовезује на став 1., а манифестује се у стављању у промет или неовлашћеном држању у намери стављања у промет свих наведених предмета, при чему се под појмом стављање у промет подразумева њихово чињење доступним јавности, кроз продају, размену, растурање, поклањање, итд.¹³

¹² Група аутора: „Приручник за истрагу кривичних дела у области високотехнолошког криминала”, стр. 133.

¹³ За више о овој теми погледати Зиројевић Мина, Ивановић Звонимир, *Zaštita prava intelektualne svojine u sektoru informaciono – komunikacionih tehnologija*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2016.

Учиниоца овог кривичног дела може бити свако лице, с обзиром да за његово извршење нису потребна специјализована знања из области рачунарства.

Пиратерија је веома уносна, јер приход од продаје знатно превазилази износ средстава која су уложена, а у пракси смо се до сада срели са неколико извршилаца који су, бавећи се овим видом криминалних активности, остварили велике приходе. Са повећањем броја корисника Интернета и увођењем већих брзина Интернет протока, пирати су своје деловање преселили на Интернет, о чему говори велики број сајтова са којих се могу наручити пиратска издања нових филмова или компјутерских игара. Све чешће код извршилаца ових кривичних дела не можемо физички пронаћи пиратске копије, већ они по поруџбини наведене садржаје преузимају са Интернета и затим их продају наручиоцима. Током 2008. године, Тужилаштву за борбу против високотехнолошког криминала поднето је 319 кривичних пријава против 332 лица због извршења укупно 379 кривичних дела која се односе на повреду интелектуалне својине, а укупно су одузета 131.232 оптичка диска и 50 техничких уређаја. Имајући у виду описано стање криминалитета, постигнут је договор са истражним одељењем Вишег суда у Београду да се у циљу што ефикаснијег решавања ових предмета примењује поступак за кажњавање и изрицање пресуде од стране истражног судије, сагласно члану 455. Законика о кривичном поступку. Ова посебна кривичнопроцесна форма се примењује када је то оправдано, а нарочито се узима у обзир ранија осуђиваност осумњичених лица и мотиви за извршење кривичног дела.¹⁴

Чињеница која у великој мери доприноси раширености овог кривичног дела јесте да грађани немају представу о висини штете коју оно наноси. Купујући јефтине пиратске дискове, грађани верују да ускраћују приход моћним софтверским компанијама попут Мајкрософта, односно холивудској филмској индустрији. Истина је, међутим, сасвим другачија. Према студији Међународне аналитичарске куће ИДЦ (енгл. International Data Corporation), током 2007. године стопа пиратерије у Србији износила је 76% и опала је за око 2% у односу на 2006. годину. Процењује се да је због овако високе стопе пиратерије домаћа економија претрпела губитке од 72 милиона долара, углавном кроз ненаплаћена пореска потраживања.¹⁵

Извршиоцима кривичних дела против интелектуалне својине судови најчешће изричу условне казне затвора, мада је у 2008. години Посебно одељење Округног суда у Београду осудило двојицу извршилаца на затворске казне, и то окривљеног Ж. Д. пресудом К1 16/08 на казну затвора у трајању од шест месеци, а окривљеног М. Ј. пресудом К1 17/08 на казну затвора у трајању од једанаест месеци. Ова лица су била вишеструки повратници, а раније су

¹⁴ Lidija Komlen-Nikolić; Radisav Gvozdenović; Radulović, S.; Milosavljević, A.; Jeković, R.; Živković, V.; Živanović, S.; Mario Reljanović; Aleksić, I.: „Suzbijanje visokotehnološkog kriminala”, стр. 117.

¹⁵ „Softverska piraterija oštetila budžet za 72 miliona dolara”, Danas, 09.05.2008.; <http://www.danas.rs/vesti/ekonomija/softverska_piraterija_ostetila_budzet_za_72_miliona_dolara.4.html?news_id=92482> (May 10, 2009); citirano prema: Ibid., стр. 118-119.

осуђивани искључиво због извршених кривичних дела против интелектуалне својине.¹⁶

Интересантан је и пример пресуде Окружног суда у Београду К1 ВТК број 19/08, којом су окривљени Ј. Ж. и М. С. осуђени на условну казну затвора у трајању од шест месеци са роком проверавања од две године, јер су у периоду од 21. јуна 2005. године до краја новембра 2007. године, у просторијама предузећа *Excalibur net DOO* Краљево путем бежичне Интернет мреже, неовлашћено ставили у промет преко 500 примерака ауторских дела – филмова, музике и софтвера, у намери да тиме прибаве себи имовинску корист, на тај начин што су на ФТП сервере предузећа *Excalibur net DOO* Краљево постављали ауторска дела – филмове, музику, рачунарске програме и друге мултимедијалне садржаје и корисницима Интернет услуга које је пружало њихово предузеће, за месечну накнаду од 10 до 20 евра, омогућавали да преузимају наведене садржаје.¹⁷

Закључак

Постоји велики број форми превара путем Интернета, попут *Cyberstalking-a*, односно Узнемиравања, Нигеријске преваре, Преваре са робом невероватних својстава, итд.

Да су преваре путем Интернета присутне и у Србији говори нам пример двоје грађана, који су на овакав начин оштећени за више хиљада евра, с тим што организатори преваре још нису откривени. Оштећени су електронском поштом примили обавештење да су у иностранству добили милионске новчане награде. Након што су одговорили на иницијалне поруке, оштећенима су послата детаљнија обавештења о начину подизања добитка, обрасци уговора које је требало попунити, упутства за отварање рачуна у иностранству на који ће награда бити уплаћена, чак и активациони кодови за рачуне на којима се налази новац, подаци о људима који су наводно већ добијали награде на овакав начин, али и инос „таксе” и број рачуна на који је неопходно извршити уплату како би награда била исплаћена. Када би оштећени уплатили тражене износе, њихова новчана средства су преусмеравана на више других рачуна у иностранству, што је праћење оваквог новчаног тока учинило немогућим.¹⁸

У току 2008. и 2009. године на територији Републике Србије од стране оштећених лица пријављено је девет кривичних дела преваре са елементима „нигеријских превара” против непознатих учинилаца. Овим кривичним делима оштећени су држављани Републике Србије и предузећа са наше територије, а укупна имовинска штета износила је преко 60.000 ЕУР-а.¹⁹

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Komlen-Nikolić, L.; Gvozdrenović, R.; Radulović, S.; Milosavljević, A.; Jeković, R.; Živković, V.; Živanović, S.; Reljanović, M.; Aleksić, I.: „Suzbijanje visokotehnoškog kriminala”, str. 122

¹⁹ Urošević, V.: „Nigerijska prevara u Republici Srbiji”, *Bezbednost*, Br. 3/2009, God. LI, Beograd, str. 152.

Посебан начин за стицање противправне имовинске користи представља и креирање лажних веб сајтова намењених куповини робе. Пример за ово је предмет Посебног одељења Вишег суда у Београду за борбу против високотехнолошког криминала за кривични поступак против шесторо лица која су током 2003. године направила сајт www.escroweurope.net доводећи изгледом, садржином и адресом наведене Интернет странице оштећене у заблуду да комуницирају са легалним escrow сервисом који пружа услугу посредовања приликом обављања робноновчаних трансакција на Интернету, које се реализују тек након испоруке предмета купопродаје. Окривљени су објављивали огласе неистинитог садржаја и лажним приказивањем чињеница да као продавци поседују одређену робу коју ће након извршеног плаћања испоручити купцу, односно да ће као наводни купци наручену и испоручену робу продавцу платити, доводили и одржавали у заблуди већи број оштећених америчких држављана и тиме их наводили да им на штету своје имовине путем специјализованих сервисних служби ДХЛ, ФедЕх или УПС пошаљу одређену робу, односно да им као купци плате робу коју окривљени као наводни продавци нису ни поседовали, што су оштећени чинили путем сервиса за трансакцију новца Western Union, или употребом кредитних картица. Вредност ствари и новца, коју су окривљени прибавили на овакав начин, износи више десетина хиљада евра.²⁰

Литература:

1. Convention Establishing the World Intellectual Property Organization, Internet adresa: <http://www.wipo.int/treaties/en/convention/>, 22.05.2016.
2. Група аутора: „Приручник за истрагу кривичних дела у области високотехнолошког криминала”.
3. Koumantas G., Reflections on the Concept of Intellectual Property, in: Intellectual Property and Information Law, Kluwer, 1998.
4. Lidija Komlen-Nikolić; Radisav Gvozdenović; Radulović, S.; Milosavljević, A.; Jeković, R.; Živković, V.; Živanović, S.; Reljanović M.; Aleksić, I.: „Suzbijanje visokotехнолошког криминала”.
5. Tobias Cohen J., Copyright in Non-Original Writings Past - Present - Future ?, in: Intellectual Property and Information Law, Kluwer, 1998.
6. Urošević, V.: „Nigerijska prevara u Republici Srbiji”, Bezbednost, Br. 3/2009, God. LI, Beograd.
7. Wayne Overbeck, Genelle Belmas, Major Principles of Media Law, Cengage Learning Stamford, 2011.
8. Закон о ауторским и сродним правима, чл. 2.
9. Закон о ауторским и сродним правима, Службени гласник РС, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012 и 29/2016 - одлука УС.
10. Zirojević M., Ivanović Z., Zаштита права интелектуалне својине у сектору информационо – комуникационих технологија, Институт за упоредно право, Београд, 2016.

²⁰ Komlen-Nikolić, L.; Gvozdenović, R.; Radulović, S.; Milosavljević, A.; Jeković, R.; Živković, V.; Živanović, S.; Reljanović, M.; Aleksić, I.: „Suzbijanje visokotехнолошког криминала”, стр. 122.

PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN THE INFORMATION - COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Summary: The development of the Internet as the most famous and most popular global computer network expansion caused many crimes. In the domain of fraudulent acts characteristics of communication and correspondence on the Internet have provided excellent opportunities for a number of fraudulent forms. Many experts often point out opportunities that the emergence of the Internet has not brought forms scam that did not exist before, but has created unlimited opportunities for their performance. Today the victim of fraudulent activities on the Internet can be any person, each business segment is (and in most cases it is) at the same ignition is switched on to the Internet.

Key words: Internet, intellectual property right, Serbia and the EU